

Име и презиме : Ванда Војводић Мицова, виши архивист-историчар
Адреса аутора и установе у којој ради: 4.јули 32/21 , Зрењанин ,
Историјски архив Зрењанин

Наслов рада: Др Емил Гаврила

Сажетак: Др Емил Гаврила рођен је 1861.године у Великом Бечкереку. Право и филозофију студирао је и завршио у Бечу, Бону, Будимпешти, Минхену, Берлину и Паризу. У Великом Бечкереку је 1890. уређивао први српски лист „Глас.“ Био је адвокат верзиран за политичке процесе. Организовао је у Будимпешти 1895. године велики „Народни конгрес Срба, Словака и Румуна“ који је усвојио протестну резолуцију, због злоупотребе Закона о народностима. Сачинио је 1898. „Национално-верско-просветни меморандум“ којим је указао на неправде које је Аустро-Угарска чинила Србима на националном, верском и просветном пољу. Оптужен је за велеиздају и саучесништво у сарајевском атентату 1914. године. Интерниран је у логор у Кишкунхалашу заједно са супругом Олгом. Први српски народни одбор формиран је на иницијативу др Славка Жупанског 31.10.1918. године у Великом Бечкереку, а за почасног председника изабран је др Емил Гаврила. Изабран је за великог жупана Торонталско-тамишке жупаније 1920. год. , а за сенатора Краљевине Југославије 1933. Године. Умро је у Рогашкој Слатини 1933. Један је од најзначајнијих , а ако не и најзначајнији наш суграђанин крајем 19. и почетком 20. века. Заслужан је што су Зрењанин, Банат и Војводина данас у саставу Србије. Изузетно значајан допринос дао је у друштвено-политичком, културном, правном и просветном животу не само нашег града већ и у другим крајевима насељеним јужним Словенима у Аустро-Угарској.

Кључне речи: др Емил Гаврила, Први светски рат, Српски народни одбор, сарајевски атентат, Велики Бечкерек

ДР ЕМИЛ ГАВРИЛА

Увод

Елиту Великог Бечкерек у време Великог рата чинили су адвокати, лекари, државни службеници, свештеници, официри, трговци, земљопоседници, књижевници.

Ђорђе Рашић Раша, др Миша Матић, др Славко Жупански, Драгутим Мојић, Живко Терзин, Ђока Мијуџин, Живојин Терзин, Станислав и Албина Обремски, Милош Стефановић, Милован Петровић, Тодор Манојловић, др Андрија Васић, Михаило Веинович су неки од најзначајнијих. Целокупна српска елита тежила је истом циљу уједињењу са мајком Србијом. Интересантно је напоменути да су и неки припадници немачке, мађарске и јеврејске елите тежили истом циљу. Сем што су били врхунски стручњаци у својим областима ови људи били су активни у разним националним организацијама као што су Соколско друштво, четници, скаути, „Наша крила“, Јадранска стража, „Народна одбрана“, Матица Српска и разна добротворна друштва.

У Банатском гласнику бр. 18 од 24.04.1931. године новинар М. Јевтић написао је следеће „Колевка нашег национализма, Банат, има данас на животу три велика човека: Михаила Пупина, Уроша Предића и Емила Гаврилу. А Банат јесте колевка нашег национализма, више него ма која друга покрајина. Ту се он родио у глави оног чудноватог сужња у Хебу, Ђорђа Бранковића. Њему, више хего икоме другом, имамо да захвалимо што су досељеници из Старе Србије и Међедоније, под Арсенијем Чарнојевићем, извојевали: да их Хабзбуршка Монархија призна као посебан народ који има права и да за себе тражи земљу коју насељава и да себи бира своје власти.“

Др Емил Гаврила, рођен је у Великом Бечкереку 17. 04.1861. године. Крштен је 18.04.1861. У матичној књизи Ваведењске цркве уписан је као Емилиан Гаврила, од оца Јована и мајке Лујзе.¹

¹ ИАЗ, Збирка црквених матичних књига, Књига рођених Ваведењске цркве 1852-1872, књига бр. 9

Сарадњу са разним српским и страним листовима почео је још у раној младости. Адвокатуром је почео да се бави 1890. године у Великом Бечкереку када почиње да уређује први српски лист „Глас“ до његовог гашења 1893. године, када прелази у Нови Сад за директора листа „Застава“⁵. Као директор „Заставе“ ублажавао је сукобе српских фракција које су биле окупљене око листова „Браник“ и „Застава.“⁶

У Сремским Карловцима 1894. године организовао је Велики народни митрополијски збор против мађарских црквено-политичких реформи, чија је намера била да се ограничи и ликвидира српска црквено-школска аутономија.⁷ О овом збору било је речи и у Банатском гласнику бр. 18 из 1931. који наводи да је „Пестер Лојд“ у свом листу тврдио да је на збору било 15 до 20 хиљада Срба. Да су сви сазивачи, па и др Гаврила, по том маџарском листу, велики непријатељи маџарског народа. Исте године заједно са још три словачка адвоката бранио је 18 румунских првака оптужених за велеиздају на суду у Клаузенбургу у Ердељу.⁸

Организовао је у Будимпешти 1895. године велики „Народни конгрес Срба, Словака и Румуна“ који је усвојио протестну резолуцију, због злоупотребе Закона о народности. Учесници конгреса захтевали су употребу матерњег језика у школама и локалној администрацији. Овај конгрес је чехословачки министар Милан Хоџа назвао претечом Мале антанте.⁹ Овим конгресом пружио је најјаснији доказ о политичкој и националној свести српској.

Своју националну мисију наставио је у Босни и Херцеговини 1896. године, где је сарађивао са босанским Србима у борби за национална и верска права.¹⁰ Александар Станојловић у књизи Петровград из 1938. године наводи да је 1896. године саставио Србима из Босне меморандум о националном, верском и просветном стању Срба у Босни, док се у Српском биографском речнику 2 наводи да је 1896. године прешао из

⁵ Српски биографски речник 2, В-Г, Нови Сад, 2006., стр. 565

⁶ Милан Ђуканов, „Први Српски народни одбор 1918.“, ИП Београд, Зрењанин, 2010., стр. 29, 30,

⁷ Исто, стр. 105

⁸ Српски биографски речник 2, В-Г, Нови Сад, 2006., стр. 565

⁹ Милан Ђуканов, „Први Српски народни одбор 1918.“, ИП Београд, Зрењанин, 2010., стр. 29, 30,

¹⁰ Српски биографски речник 2, В-Г, Нови Сад, 2006., стр. 565

Босне у Беч где је саставио овај меморандум. Чак се и наводи да је 1897. саставио аграрни меморандум.

О његовом раду Босни записано је у Банатском гласнику бр. 18., 1931 година. „ Тада је први пут наша омладина схватила прави значај националне борбе у Босни и Херцеговини: да ту не треба ослобађати наш народ само од туђинске власти, него и од ага и бегова .“

Велику улогу имао је и у одржавању Петровградског сабора 1897. године који је донео манифест против реформе о грађанском браку.¹¹

Сачинио је 1898. године меморандум у одбрану народно црквене самоуправе Срба у Угарској, којим је указао на неправде које је Аустроугарска чинила Србима на националном, верском и просветном пољу.

Српска влада га је 1901. поставила за правног референта генералног конзулата у Будимпешти да би наставио што боље да делује на националном плану.¹²

Први српски политички лист у Босни „Српска ријеч“ покренуо је 1905. године. Уживао је поверење не само српских првака у Босни већ и муслиманских, па је уређивао и издао „ Списе исламског народа Босне и Херцеговине у ствари вјерско-просветног уређења и самоуправе.“ Уређивао је Босанско- херцеговачки зборник у којем је објавио низ својих расправа. У Новом Саду издао је шест књига овог зборника. Са групом ентузијаста основао је и Српски соколски покрет у Босни.¹³ Своје чланке и расправе објављивао је у разним часописима и новинама.¹⁴

У време затегнутих националних односа долази до Сарајевског атентата 28.06.1914. године. Након објаве рата Аустроугарска је прогласила увођење преког суда и тада почиње терор над српским становништвом и осталим слободољубивим људима у Великом Бекереку и околини. Похапшени су виђенији Срби, а већина њих је била ухапшена само због своје националне припадности. Хајка на поједине Бечкеречане почела је дан након сарајевског атентата. Двојица наших суграђана оптужена су за саучесништво у атентату. Др Емил Гаврила

¹¹ Банатски гласник , бр. 18 , 1931

¹² Милан Ђуканов , „Први Српски народни одбор 1918. „ИП Београд ,Зрењанин, 2010 , стр. 29 ,30,

¹³ Српски биографски речник 2 , В-Г , Нови Сад , 2006 . , стр. 565

¹⁴ Српски биографски речник 2 , В-Г , Нови Сад , 2006 . , стр. 565

оптужен је за велеиздају само због тога што је један део живота провео у Босни.¹⁵

Ухапсили су не само њега већ и његову супругу Олгу, која му је помагала у његовом политичком раду. Интернирали су их у Кишкунхалаш у Мађарској, где су провели читав рат.¹⁶

ИАЗ,Ф. 45 Збирка фотографија 1890-2003, бр. 937

За присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији најзаслужнији су Бечкеречани. Први Српски народни одбор формиран је на иницијативу др Славка Жупанског у згради српске православне црквене општине 31.10.1918. године у Великом Бечкереку. Касније су исти одбори основани широм Баната, Бачке и Барање. Ово веће основало је деветоро истакнутих грађана Бечкереча: др Андрија Васић, прота Жарко Стакић, поп Драгутин Мојић, Живно Терзин, Милан Ракић, Паја

¹⁵ Милан Ђуканов , „Први Српски народни одбор 1918. „ИП Београд ,Зрењанин, 2010 , стр. 29 ,30

¹⁶ исто

Ристић, Светозар Исаковић, Јефта Вуков и др Славко Жупански. За председника био је изабран др Андрија Васићи, адвокат, а за почасног др Емил Гаврила. Слободу је дочекао новембра 1918. године.¹⁷

Српски народни одбор из Великог Бечкерека изабрао га је за делегата на Великој народној скупштини у Новом Саду 25.11.1918 године. На овој скупштини изабран је за члана Народне управе за Банат, Бачку и Барању. Велики жупан Торонталско-тамишке жупаније био је од 01. априла до 01. септембра 1920. године.

Његовим залагањем 1920 год. основана је Банатска трговачко-индустријска и занатска комора са седиштем у Великом Бечкереку.

Почетком 1924. године преселио се у Београд где је радио у разним листовима и часописима.¹⁸

Од 1931. године па до своје смрти 1933. године био је сенатор Југославије.¹⁹

Његовом заслугом спречено је укидање коморе и трговачке академије у Петровграду.²⁰

Био је члан скупштине епархије Бачке што се може видети из позива за седницу скупштине 1897. године²¹ Такође је био члан скупштине Матице Српске 1929.²²

Радио је на оснивању српских земљорадничких задруга. Био је председник црквене општине нашег града и велики донатор „Јадранској стражи.“

¹⁷ исто

¹⁸ Српски биографски речник 2 , В-Г , Нови Сад , 2006 . , стр. 565

¹⁹ исто

²⁰ ИАЗ , Ф. 667, Драгољуб Чолић, (1908-1982) ,1888-1982 , арх. бр.2851 , кутија бр.19

²¹ ИАЗ , Ф.43 , Гаврила др Емил (1861-1933) , 1890-1933 . кутија бр. 1 арх. бр. 158

²² ИАЗ , Ф.43 , Гаврила др Емил (1861-1933) , 1890-1933 . кутија бр. 1 арх. бр. 188

ИАЗ,Ф, 45 Збирка фотографија 1890-2003, бр. 2256

Тешко је оболео 1931. године. Чак је и Банатски гласник извештавао о његовом здравственом стању у бр. 45 из 1931 године „ Три лекара др Матић, др Пешић и др Ледерер, употребили су све своје знање да високом болеснику помогну у овом тешком часу. Захваљујући томе савесном лекарском напору и изванредној сачуваној отпорној снази нашег великог човека др Гаврила пребродило тешку кризу и већ ових дана види се на нашим улицама да се користи овим лепим топлим сунцем, које нам је даровала ова благосна позна јесен.“

Био је ожењен Олгом Гаврила²³ која је у друштву била цењена као борбена и једна од ретких интернираних жена због рада на националном ослобођењу.

Поводом његовог седамдесетог рођендана уприличена је прослава у родном граду Банатски гласник из 1931 . писао је о томе „ Цвет родољубивог и интелектуалног света у нашем граду сабрао се у пространој дворани Дома Народне Одбране и достојно одао пошту дици и поносу Великог Бечкерек у једној спонтаној манифестацији осећања захвалности према великом раду његовом. Свечаном скупу присуствовало је 75 особа, међу којима је било присталица свих ранијих странака, бивших радикала бивших демократа, бивших самосталаца и бивших социјалиста. Гро су чинили доктори, али је било и трговаца и занатлија и чиновника и приватијера у лепом броју. Самим тим учињена је најлепша почаст човеку , који кроз цео свој велики живот мирио супротности и радио на слози Срба , па Југословена , па народности мањина.“²⁴

Том приликом испричао је и анегдоту коју је забележио новинар Банатског гласника „ Добио је понуду од црногорског председника владе, др Л. Томановића, да дође у Црну Гору и буде министар. Одбио је. Па је, када му је од Тисиног режима понуђена титула барона, преко његове добре покојне супруге, одговорио: када није примио титулу црногорског министра правде, не треба му ни титула маџарског барона.“²⁵

Умро је 27.08.1933. године у Рогашкој Слатини за време ручка у кафани „Бел ви.“²⁶ Посмртни остаци пренесени су из Рогашке Слатине преко Загреба, Винковаца и Суботице за Велики Бечкерек.²⁷

Ковчег је стигао 29.08. 1933. године око три сата поподне и био је изложен у палати бивше жупаније која је како се наводи у Политици од 30.08. 1933. године била декорисана црним драперијама, многим венцима и цвећем. Сахрани су присуствовали представници Сената,

²³ Олга Гаврила рођена је 1860. године у Великом Бечкерек у познатој породици Поповић-Паци која је дала низ познатих личности у друштвеном, културном и економском животу града. Умрла је 1927. године.

²⁴ Банатски гласник , бр. 18 , 1931 . година

²⁵ исто

²⁶ Политика ,28.08.1933, стр. 3

²⁷ Политика ., 29.08.1933, стр. 2

Народне скупштине, изасланик Дунавске Бановине, представници свих државних надлештава као и свих хуманитарних удружења у којима је покојни др Гаврила био члан. После молитве за упокојене ковчег је изнесен пред зграду где се у име Сената Краљевине Југославије и покојникових другова опростио Васа Глушац сенатор. Спровод је потом кренуо кроз Александрову улицу, па у Успенску цркву. Тамо је опело обавио протонамесник Паја Милић уз садејство свештенства.²⁸

Сахрањен је у породичној гробници на Томашевачком гробљу.

Он је доказ да велики човек може бити пророк и у својој земљи, да човек не живи само за себе, већ за народ из којег је поникао.

За крај ћу цитирати новинара из Банатског гласника који је о др Емилу Гаврилу написао „Цео живот је био једна слава народу, коме је зрачио као кула светиљка на узбурканом мору.“²⁹

Резиме: Од почетка каријере јавног радника др Емил Гаврила био је слободоуман и присталица прогреса. Много снаге уложио је у борбу за очување наше црквене аутономије јер је схватио њен национални и политички значај. Тежио је да одржи на окупу све наше народне снаге, да отклони све оно што раздваја поједине групе међу собом, да наш народ потражи пут и могућности да привредно ојача. Политичко начело му је било да увек води рачуна о најслабијима у друштву. Бринуо се да и они дођу до своје коре хлеба. Иако су га Мађари за време Првог светског рата немилице прогонили ипак је веровао да је мађарски народ сам по себи добар и племенит.³⁰

Његов идеал живота био је да не буде ратова и немира у свету; ратова споља, немира унутра. До краја свог живота радио је на културном и националном пољу. Можемо рећи да није било ни једног културног или националног подухвата у коме он није посредно или непосредно учествовао. Био је искрени патриота, одличан радник и говорник. Увек је мислио на опште добро свога народа и својих ближњих. Био достојанствен и одмерен.

²⁸ Политика , 30.08.1933. стр. 2

²⁹ Банатски гласник , бр. 18 , 1931 .година

³⁰ Политика , 30.08.1933, стр. 2

Summary: From the beginning of the career civil servant Dr. Emil Gavrila was a liberal and supporter of progress. A lot of power he invested in the fight for the preservation of our ecclesiastical autonomy because he realized its national and political significance. He aimed to hold together all of our national power, remove everything that separates certain groups among themselves, that our people seek time and opportunities to strengthen economics. The political principle, he was always taking care of the weakest in society. He made sure they earn their salary. Although the Hungarians during WWI relentlessly pursued him nevertheless he believed that the Hungarian people are inherently good and noble.

His ideal of life was not to be wars and unrest in the world; wars outside, turmoil inside. By the end of his life he worked on cultural and national field. We can say that there was not a cultural or national enterprise in which he is not directly or indirectly involved. He was a sincere patriot, a great worker and speaker. He was always thinking about the common good of their people and their loved ones. He was dignified and steady.